

УДК [172:37.091.212]:159.923.2-029:17.035.3

С.К. Ревуцька

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри українознавства

Донецького національного університету

економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті з'ясовано рівень національної свідомості, приналежності молодого покоління, зокрема студентів-переселенців, до нації, її трансформацію в складних умовах суспільного напруження шляхом впровадження психодіагностичних методик.

Ключові слова: національна ідентичність, етнонаціональна ідентичність, студентська молодь, національна свідомість, національна більшість, національна меншина.

The article reveals the level of national consciousness and younger generation, especially students, immigrants, belonging to the nation, and their adjustment to difficult conditions of social tension by introducing psychodiagnostic methods.

Key words: national identity, national distinctness, young students, national consciousness, ethnic majority, ethnic minority.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Наразі українське суспільство переживає складний період, коли у вирі стрімких історичних подій у країні, переоцінки цінностей людина відчуває потребу у самоідентифікації, у тому числі і національній. Найбільш гостро таке питання стоїть перед українською молоддю, особливо тими, хто тривалий час проживали поруч з іншими національними меншинами, і з часом почали ідентифікувати себе з народами іншої сусідньої держави, або й взагалі не визначили себе як представника певної нації. Проблема дослідження явищ і процесів, що переживає молодь цієї соціальної групи, розробка й пошук ефективних психокорекційних заходів, що сприятимуть формуванню

національної ідентичності потребує розв'язання у сучасній психологічній практиці, зокрема в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатовимірний феномен національної ідентичності стоїть на перетині наукових зацікавлень учених різних галузей: історичної (Д.Білий, М.Панчук), політологічної, філософської (М. Козловець, Л. Чупрій), педагогічної (О.Гора, І.Іванова), соціологічної (Д.Судин) і, звичайно, психологічної. Увагу етнопсихологів і соціальних психологів привертають аспекти, пов'язані з вивченням структури і змісту поняття національної ідентичності (А.Баронин, К.Терещенко, Л.Співак). Переважна більшість науковців зміщують акцент своєї уваги на ключову роль студентської молоді у реформуванні сучасного суспільства і наголошують на важливості дослідження процесів формування її національної свідомості, етнічної і національної ідентичності (О. Бичко, В. Соколова, С. Макаренко, Д. Піонтковська, О. Гріньова). Відзначається і факт суттєвих відмінностей у національній і етнічній ідентифікації студентів різних регіонів України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За останні декілька років у психології назрів новий аспект проблеми – національна ідентичність студентської молоді вузів-переселенців із зони АТО на усіх рівнях її вияву.

Формулювання цілей статті. У межах даної статті пропонується з'ясувати рівень національної свідомості, приналежності молодого покоління до нації, її трансформацію в складних умовах суспільного напруження шляхом впровадження психодіагностичних методик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Представлене дослідження було проведено на базі Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, досліджувальну групу становили студенти 2-3 курсів різних спеціальностей, зокрема ОА-15 (11 осіб), МЕ-15 (8 осіб), ФІН-13 (7 осіб), ТУР-15 (14 осіб).

Первинний аналіз інформації, отриманої під час бесід зі студентами засвідчив наявність таких проблем як відсутність чіткого розуміння поняття національної ідентичності і критеріїв, через які виражається приналежність до певної нації, брак взаємоповаги, терпимості до представників інших національних груп, брак якісної сучасної інформації про стан розвитку української культури й мистецтва, фіктивність (а отже й неефективність) проведення виховних заходів щодо формування національної свідомості.

Серед студентів вузу-переселенця було проведене психодіагностичне обстеження, при цьому встановлено, що частина з них є мешканцями м. Кривого Рогу, а частина – міст Донецької області.

На першому етапі психологічної діагностики було застосовано методику «Етнічної афіліації», метою якої було дослідження етнічних емоційних тенденцій. У якості емпіричної основи вивчення рівня вираження мотиву етнічної афіліації послуговувалися трьома критеріями: 1) підпорядкування індивідуальної мети груповій; 2) яскраво виражена ідентифікація відносно своєї етнічної групи; 3) сприйняття себе, як частини групи, а групи як продовження самого себе.

На другому етапі психодіагностики було використано шкальний опитувальник О. Романової, завданням якого було: з'ясувати наявність почуття приналежності до своєї етнонаціональної групи; визначити, наскільки категорія «національність» є важливою, значимою для студентів; визначити ставлення до національної мови; визначити взаємовідношення більшості і меншості.

На третьому етапі з'ясовувалося, які типи етнонаціональної ідентичності наявні серед досліджуваної групи студентів. Адаптована методика Г. Солдатової, С. Рижової дозволила діагностувати етнонаціональну самосвідомість і її трансформацію в умовах суспільної (етнічної і національної) напруги. Одним із показників трансформації етнічної ідентичності є зростання нетерпимості (інтолерантності) відносно

представників інших етнонаціональних груп. Вияв толерантності/інтолерантності як основна проблема міжетнічних, міжнаціональних відносин в умовах зростання напруги між народами, стала ключовою психологічною перемінною при укладанні опитувальника.

Ступінь етнонаціональної толерантності респондента оцінюється на основі таких критеріїв: рівня «негативізма» відносно власної та інших етнонаціональних груп, порога емоційного реагування на етнонаціональне оточення, вираження агресивних і ворожих реакцій відносно інших груп. Типи ідентичності з різною якістю і ступенем вираження етнонаціональної толерантності, виокремлені на основі широкого діапазону шкали етноцентризму.

У результаті дослідження етнічної афіліації було з'ясовано, що найвищий рівень потреби в національній приналежності виявили студенти групи ТУР-15, переважна більшість з яких є мешканцями м. Кривого Рогу, загальна кількість осіб з високим рівнем потреби у національній приналежності становить 25 студентів. Вони засвідчили, що традиції і культуру українського народу треба вивчати і продовжувати, завжди пам'ятаючи, до якої нації ти належиш; дотримуватися норм поведінки, етики, що формувалася упродовж століть; приналежність до певної національної групи є необхідністю для особистості. З твердженням переваги національних інтересів над особистими, студенти погоджувалися не завжди, ставилися питання щодо переваги на певний період часу, наприклад сьогодні, коли така перевага є вирішальною у подальшому розвитку українського суспільства. 10 з 25 висловили незгоду із твердженням виникнення труднощів, коли в родині з'являється людина іншої національності.

Таблиця 1

Рівень потреби в національній приналежності студентів економічних спеціальностей.

Рівень потреби	ОА-15 (11 осіб)	МЕ-15 (8 осіб)	ФІН-13 (7 осіб)	ТУР-15 (14 осіб)
Високий рівень потреби в національній приналежності	4 (36,4%)	6 (75%)	5 (71,4%)	10 (71,4%)
Низький рівень потреби в національній приналежності	7 (63,6%)	2 (25%)	2 (28,6%)	4 (28,6%)

Серед усіх груп 15 осіб мають низький рівень потреби в національній приналежності, значну кількість становлять студенти спеціальності «Облік і аудит», що вступили на другий курс навчання після закінчення технікумів, 70 % яких були розташовані у Донецькій і Луганській областях. Слід відзначити, що рівень цієї групи визначався лише за кількісними показниками, в процесі обробки даних спостерігалася певна невизначеність, нечіткість позицій – згода з протилежними твердженнями. Так, присутня відсутність переваги національного над особистим, навпаки, вважають за потрібне керуватися особистими інтересами, правилами поведінки без дотримання національних традицій, етичних норм поведінки; взаєморозуміння не залежить від приналежності людини до певної релігії.

Дослідження етнонаціональної ідентичності за шкальним питальником О.Л. Романової показало, що студенти переважно мають почуття приналежності до своєї етнонаціональної групи (28 осіб), однак не завжди цілковито погоджуються з твердженням «Якщо я стикаюсь із звинуваченнями у бік мого народу, то, як правило, не відношу це до себе». Категорія «національності» є важливою і значимою для незначної кількості студентів (17 осіб), а тому і визначення взаємин національної більшості/меншості не дало високих показників, на відміну від ставлення до національної мови – 28 з 40 опитаних не вважають за потрібне спілкування і ведення документації національною мовою потребою часу. Важливим є той

факт, що більшість опитувальних не могли визначитися із поняттям «корінне населення» відносно України, мотивуючи тим, що в різних регіонах національна приналежність корінного населення відрізняється.

Обробка результатів за адаптованою методикою Г.У. Солдатової, С.В.Рижової щодо визначення типів за формою вияву етнонаціональної ідентичності, які наявні серед досліджуваної групи студентів наведено у таблиці 2.

Тож, 21 особа виявляє *нормальну ідентичність* і образ свого народу сприймає як позитивний, адекватно ставиться до здобутків культури, історії, виявляє природній патріотизм, толерантну установку у спілкуванні з іншими народами. Значна кількість осіб має *етнічну індеферентність* – 9 студентів, яким байдуже до проблем і цінностей і свого народу, і чужого, їх поведінку й культуру не визначає, не формує й не впливає на неї приналежність до нації. У трьох групах з чотирьох (4 осіб) маємо представників *етнічного фанатизму*, з абсолютним домінуванням національних інтересів і цілей, часто ірраціонально сприйнятих, що супроводжується готовністю йти за них на будь-які жертви і дії. *Етніонігілістів* виявлено теж у трьох групах (6 осіб) – такі особи надають пріоритетне значення загальнолюдським цінностям і другорядне – національним проблемам.

Таблиця 2

Розподіл учасників досліджуваної групи за типами за формами вияву етнонаціональної ідентичності

	ОА-15 (11 осіб)	МЕ-15 (8 осіб)	ФІН-13 (7 осіб)	ТУР-15 (14 осіб)
Нормальна ідентичність	5 (45,5%)	5 (62,5%)	3 (42,8%)	8 (57,1%)
Етнічна індеферентність	3 (27,3%)	2 (25%)	2 (28,6%)	2 (14,3%)
Етнічний	-	1	1	2

фанатизм		(12,5%)	(14,1%)	(14,3%)
Етнодомінуюча ідентичність	-	-	-	-
Етніонігілізм	3 (27,3%)	-	1 (14,1%)	2 (14,3%)
Етноізоляціонізм	-	-	-	-

Висновки. При визначенні рівня вияву форм національної ідентичності, рівня потреби в приналежності до певної нації ключовими факторами стало те, що несформованість національної ідентичності особливо молоді, яка є основним формотворчим елементом націотворення, призводить до посилення зовнішньополітичної невизначеності країни та суспільства держави в цілому. Адже, студенти-переселенці, мало знайомі з традиціями і культурою саме українського народу (та й сусіднього), не мають високого рівня потреби належати до української нації, відчувати гордість за свою країну, а тим більше брати участь у формуванні національної ідеї, боротьбі за цілісність України. Багато серед них і тих, хто має проєвропейську направленість, при цьому не вважає за потрібне збереження самобутності українців, його звичаєвих, етико-моральних цінностей.

Очевидним є і той факт, що студенти м.Кривого Рогу мають дещо вищий рівень національної самосвідомості, ніж переселенці, вони схильні до обмеження своїх особистих, групових чи корпоративних інтересів задля досягнення загальносуспільної злагоди й миру.

Отже, результати діагностичного обстеження зумовили потребу у вирішенні надалі таких завдань як підвищення рівня потреби у національній приналежності та патріотичних установок, розвиток толерантного ставлення до осіб своєї та іншої національних груп шляхом розробки і подальшого впровадження психокорекційних методик.

Список використаної літератури

Бичко О.В. Психологічні особливості етнічної ідентичності студентської молоді Східного та Південного регіонів України : автореф.

дис...канд. психол. наук / О.В. Бичко ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень АПН України – К., 2004. – 22с.

Гріньова О.М. Психологічні особливості становлення національної ідентичності в юнацькому віці / О.М.Гріньова // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс] : Збірник наук. праць / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>

Лендел М.І., Щербан Т.Д. Деякі аспекти вивчення проблеми толерантності, етнічної толерантності у психології [Електронний ресурс] / М. І. Лендел, Т. Д. Щербан // Проблеми сучасної психології. – 2013. – Вип. 21. – С. 328–338. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psp1_2013_21_31

Співак Л. М., Піонтковська Д. В. Стан вивчення проблеми національної ідентичності студентської молоді у вітчизняній психологічній науці [Електронний ресурс] / Л. М. Співак, Д. В. Піонтковська // Психологія: реальність і перспективи. - 2013. - Вип. 1. - С. 112-114. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2013_1_42

Терещенко К.В. Соціально-психологічні чинники розвитку національної ідентичності українців і росіян в Україні : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / К. В. Терещенко ; НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. – К., 2012. – 19 с.